

ho vývoja v strane a spoločnosti z roku 1970 a materiály predsedníctva ÚV KSC z dňa 3. mája 1974 Vývoj, súčasný stav a úlohy spoločenských vied v Československej socialistickej republike (Pravda, 21. júna 1974). V týchto dokumentoch boli podrobené ostrej kritike prejavy revizionizmu a oportunitizmu, ideového kolísania a s nimi späté heslá „odideologizovania vedy“, boli načrtnuté východiská z krízy a vytýčené nové úlohy.

V nových podmienkach vývinu a v spojitosti s praktickými úlohami vyplývajúcimi z budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti v našej krajine Komunistickej strana Československa v dokumentoch svojich zjazdov a zasadnutí znova zdôraznila historické poslanie spoločenských vied. Pred spoločenskými vedami, teda aj pred historickou vedou, stoja dnes dôležité úlohy ďalšieho prehlbovania a skvalitňovania ideovo-politickej práce, socialistického uvedomovania pracujúcich a aktívneho podielu na prehlbujúcom sa ideologickom zápase. Pritom sa osobitne vyzdvihlo, že „otázka uvedomelosti, pevnosti presvedčenia, oddanosti veci socializmu je kardinálnou otázkou“ (Zasadanie ÚV KSC v dňoch 25. a 26. marca 1980. Bratislava 1980, s. 11).

Vývin marxisticko-leninskej historickej vedy na princípoch straníckosti nie je živelný proces. Úzko súvisí s rozvojom spoločnosti a spoločensko-politického vedomia. Komunistickej strane Československa, ktorá vystupuje v úlohe avantgardy robotníckej triedy a pracujúcich más, uvedomele usmerňuje vývin historickej vedy a právom žiada od pracovníkov ideologického frontu ďalšie tvorivé rozvíjanie teoreticko-metodologických zásad historického procesu a prehlbovanie konkrétneho výskumu v súlade so spoločenskými potrebami dneška.

Triedny charakter historických javov a udalostí nevyhnutne vyžaduje uplatňovanie stranického prístupu k ich osvetleniu. V spoločnosti nejstuje tzv. „čistá“, nestranička historiografia. Protikladný charakter nazerania na proces spoločenského vývinu rozdelil historikov, filozofov, ekonómov, právnikov atď. do dvoch táborov: na tých, čo uznávajú straníckosť ako princíp spoločenského historického poznania a na tých, čo ho odmietajú a pokladajú za subjektívny nástroj svojich ideových odporcov. V. I. Lenin takto definoval ideologickú podstatu obidvoch protikladných stanovísk: „Nestraničnosť je idea buržoázna. Straničnosť je idea socialistická“. (Lenin, V. I.: Zobraňé spisy, 12. zv. Bratislava 1981, s. 180).

Straničnosť historickej vedy nie je výsledkom ľubovôle jednotlivcov. Má objektívny základ, nakoľko vyjadruje objektívny zákon delenia spoločnosti na triedy a triedneho boja v dejinách. Straničnosť vo vede je špecifickým odrazom triedneho boja a nezmierniteľnosti pozícií bojujúcich tried.

Straničky charakter historického poznania sa začal formovať s rozdelením spoločnosti na antagonistickej triedy, hoci nebol uvedenovaný samými historikmi. Ako pojmová kategória vedy sa objavil iba v 40. rokoch minulého storočia. Napríklad E. Kant a G. W. Hegel používali termín straničnosť ako synonymum „záujmu“ alebo „objektívneho záujmu“ bez toho, aby vkladali do neho triedne chápanie. Veľmi často sa tento termín využíval na označovanie tendenčnej činnosti (zámernosti, úmyselnosti) politických strán a sociálnych skupín.

K. Marx a F. Engels, ktorí na základe materialistického chápania dejín poukázali na rozhodujúcu úlohu máš, triedneho boja a sociálnych hnutí v historickej vývine, dospeli k záveru, že východiskom stranických postojov a názorov v historiografii je triedny antagonizmus. Termín straničnosť používali ako pojem totožný s „triednym záujmom“, „triednym inštinktom“, „triednou pozíciou“ atď. Pritom nikdy nespojovali kategóriu straničnosti výlučne s činnos-

rou politických strán. Politické strany sú formou vyjadrenia straníckosti určitých tried v oblasti politickej organizácie v dôsledku prebiehajúceho triedneho zápasu. Objektívna pozícia straníckosti v spoločenských vedách je podmienená predovšetkým triednymi antagonizmami. Na rozdiel od vedy zápas politických strán môže mať aj charakter vnútrotriednych rozporov. Ďalšie rozpracovanie tejto problematiky súviselo s činnosťou V. I. Lenina, ktorému patrí zásluha hlbokého uplatňovania stranického prístupu k rozličným stránkam sociálnej praxe a spoločenských vied. Učenie klasikov marxizmu-leninizmu o triednom charaktere spoločenských vied a historickej vedy zvlášť tvorí jeden zo základných princípov dialekticko-materialistickej gnozeológie.

Straníckosť v teórii poznania môže pôsobiť ako zákon i ako princíp. Straníckosť ako princíp je podmienená faktom jestvovania objektívnych triednych protirečení a v tomto zmysle má svoj ontologický aspekt. Gnozeologická stránka straníckosti odráža objektívny zákon triedneho boja v poznaní. Formuje sa v procese uvedomovania si spoločenských protikladov. Zároveň straníckosť vystupuje ako vedúca idea, princíp, ktorý plní funkciu orientačného bodu. V objektívnom svete pôsobia zákony, ktorých odrazom v myslení sú vedecké zákony. Na rozdiel od zákonov princípy nejestvujú ani v prírode, ani v spoločnosti. Vznikajú vo vedomí ľudí ako gnozeologické pojmy a sú prepojené na objektívny svet prostredníctvom vedeckých zákonov. Kým zákon vystupuje ako ontologická a gnozeologická kategória, princípy spadajú len do oblasti gnozeológie. Preto princíp straníckosti je kategóriou spoločenského poznania vôbec a historického poznania zvlášť.

Straníckosť historickej vedy je podmienená mnohotvárnym a nezmieriteľným charakterom triednych protirečení. Straníckosť nezávisí od želaní historika, nie je dôsledkom jeho subjektívnej predstavy, ale vytvára objektívnu vlastnosť historického poznania. Straníckosť nemôžeme zrušiť. Aj tzv. „nestranícka“ pozícia je v skutočnosti vyjadrením postojov určitej triedy alebo sociálnej vrstvy. Objektívny charakter straníckosti obsahuje jednotu dvoch stránok historického poznania — princípú objektívnosti a straníckosti. Analýza vývinu spoločnosti ako objektívneho procesu striedania spoločensko-ekonomických formácií a zákonitého prechodu ku komunizmu, analýza triedneho boja ako hybných síly dejín a revolučnej pretvárajúcej úlohy robotníckej triedy vystihla vnútornú jednotu jej triednych záujmov s potrebami spoločenského pokroku. Z toho vyplýva, že princíp straníckosti je v zásadnom súlade s objektívnou pravdou. Kým buržoázia odmieta zákonitý charakter spoločenského vývinu a falzifikuje dejiny, robotníckej triede záleží na ich pravdivom výklade a vedeckom osvetlení.

Princíp komunistickej straníckosti predpokladá nielen nerozlučnú spätosť historickej vedy s bojom pokrokových tried, ale aj osobné presvedčenie a oddanosť historika veľkej veci oslobodenia proletariátu a budovania novej spoločnosti. Z hľadiska vzájomného vzťahu triednych záujmov a vedeckej objektívnosti princíp straníckosti má vystupovať ako uvedomelý metodologický princíp historika. Stranícky prístup historika sa prejavuje v umení analyzovať minulosť na základe dosiahnutej úrovne vedeckého poznania, v správnej voľbe problematiky vedeckého výskumu. Stranícka pozícia historika zároveň vy-

žaduje od neho uvedomelý a nezmieriteľný postoj ku všetkým názorom a koncepciám nepriateľským socializmu.

Formovanie straníckosti vo vede je podmienené hlavnými teoretickými koncepciami a metódami, ktoré súvisia so svetonázorovou orientáciou základných antagonistických tried. Pritom dialektický a historický materializmus odzrkadľuje pokrokovú líniu spoločenského vývinu a vystupuje ako svetonázor robotníckej triedy. Idealizmus a metafyzika vyjadrujú svetonázor konzervatívnych a reakčných síl. V. I. Lenin napísal: "... materializmus v sebe zahŕňa takpovediac straníckosť, keďže vyžaduje, aby človek pri každom hodnotení udalosti priamo a otvorene zastával hľadisko istej spoločenskej skupiny". (Lenin, V. I.: *Zobrané spisy*, I. zv. Bratislava 1979, s. 491). Ako vidieť, V. I. Lenin spájal straníckosť s materializmom, čo znamená, že nie princípy (ako kategórie vedomia) určujú triednu štruktúru antagonistickej spoločnosti, ale naopak objektívnosť triedneho boja podmieňuje princípy spoločenského vedomia, princípy historickej vedy.

Princíp straníckosti predpokladá uvedomelé a cieľavedomé využitie výsledkov vedeckého výskumu v oblasti dejín v spoločensko-revolučnej praxi. Preto tento princíp musí byť pre ideológov robotníckej triedy nástrojom poznania a ovládania zákonov spoločenského vývinu, nástrojom obhajoby záujmov revolučných mäs na čele s robotníckou triedou v ich boji za víťazstvo komunistických spoločenských vzťahov. Výrazným príkladom takéhoto ponímania straníckosti je celá činnosť V. I. Lenina, ktorý všetky svoje teoretické výskumy podriaďoval revolučnej praxi proletariátu. V. I. Lenin dokonale obhajoval a rozvíjal materialistické chápanie dejín a používal ho ako metódu pre analýzu konkrétnych javov spoločenského vývinu.

Princíp straníckosti ako gnozeologický pojem sa v historickej vede spája so subjektívnym faktorom, t. j. s osobnosťou historika uskutočňujúceho výskum. Pravda, týmto momentom straníckosť nie je vyčerpaná. Stranícky charakter majú všetky štruktúrne komponenty historickej vedy: objekt — metóda — subjekt. Objekt historickej vedy vystupuje ako historická skutočnosť, obsiahnutá v historických prameňoch. Pritom triedny charakter prameňov nie je závislý od straníckej pozície samého historika, ktorý výskum realizuje. Triedny charakter objektu sa prejavuje prostredníctvom triedneho charakteru prameňa, jeho autora alebo historickej doby. Straníckosť subjektu poznania sa viaže na svetonázor a triedne stanovisko historika. Pretože straníckosť historických prameňov a stranícke presvedčenie historika sa môžu stotožňovať alebo naopak si odporovať, straníckosťou je poznačený celý proces historického poznania.

Objekt, subjekt a metóda historickej vedy, ich stranícky charakter majú vplyv na obsahové základy histórie, t. j. na interpretáciu faktov, teoretické princípy a idey, na výsledky výskumnej činnosti a zároveň aj na charakter hlavných vedeckých odvetví — historiografiu, heuristiku a konkrétne historické práce, ktoré sú dejiskom zápasu ideí, názorov a koncepcií siahajúcich do oblasti triednych zápasov tej — ktorej epochy.

Straníckosť historickej vedy je zákonom historického poznania, prejavom pôsobenia univerzálneho zákona dialektiky, zákona jednoty a boja protikla-

dov, ktorý sa v spoločnosti prejavuje vo forme triedneho boja. V oblasti historického poznania tento zákon vystupuje v špecifickej podobe triedneho zápasu v ideologickej sfére.

V. I. Lenin mnoho ráz zdôrazňoval, že v spoločnosti založenej na antagonizme tried nemôže existovať „nezaujatá“ sociálna veda: „... lebo niet takého človeka, ktorý by sa nepostavil na stranu tej či onej triedy (keď pochopil ich vzájomné vzťahy), ktorý by sa netešil z úspechu tejto triedy, ktorého by nezarmútili jej neúspechy, ktorý by nezahorel hnevom na tých, čo sú k nej nepriateľsky naladení, na tých, čo brzdia jej vývin rozširovaním zaostalých názorov...“ (Lenin, V. I.: Zobraňé spisy, 2. zv. Bratislava 1979, s. 629).

Buržoázna historiografia neuznáva triedny, ideologický charakter historickej vedy, tvrdí, že keď marxizmus-leninizmus je ideológiou robotníckej triedy, vyjadruje iba subjektívne záujmy tejto triedy. Preto vraj ani marxistická historická veda nemôže poskytnúť objektívny obraz vývinu spoločnosti. Buržoázni, revizionistickí a oportunistickí stúpenci týchto názorov stoja na pozíciách tzv. objektivismu, ktorý chápe spoločenský proces ako dилému: alebo stranícky prístup k jeho skúmaniu alebo objektívny výklad udalostí. Podľa ich predstáv straníckosť vraj protirečí objektívnosti, ideológia — vede. Objektívne historické poznanie je možné len mimo ideologického vplyvu. Objektivismus, ktorý buržoázna veda stavia proti marxisticko-leninskému princípu straníckosti, v praxi ideologického boja vystupuje ako buržoázna straníckosť. V. I. Lenin vo veľmi jasnej a výraznej podobe sformuloval základný rozdiel medzi objektivismom a materialistickým prístupom k spoločenským javom:

„Objektivista hovorí o nevyhnutnosti daného historického procesu; materialista presne konštatuje danú spoločensko-ekonomickú formáciu a antagonisticke vzťahy, ktoré táto formácia plodí. Objektivista dokazuje nevyhnutnosť daného radu faktov, ale súčasne vždy riskuje, že sa stane iba obhajcom týchto faktov; materialista odhaľuje triedne protirečenia, čím vymedzuje svoje hľadisko. Objektivista hovorí o „nezvratných historických tendenciách“; materialista hovorí o triede, ktorá „vedie“ daný ekonomický systém a tak vytvára isté formy odporu ostatných tried“ (Lenin, V. I.: Zobraňé spisy, 1. zv., s. 490—491).

Proti zásade straníckosti spoločenských vied a historickej vedy neustále útočia nepriatelia marxizmu-leninizmu. K závažným útokom na princíp straníckosti došlo v československej historickej vede v období krízového vývinu našej spoločnosti v druhej polovici 60. rokov. Boli dôsledkom celkového ústupu časti československých historikov z pozícií marxizmu-leninizmu pri skúmaní a vysvetľovaní dejín. Časť historikov sa zriekla triedneho prístupu k hodnoteniu spoločenských javov a otvorene začala hlásať tzv. „nezaujatosť“, „neutralizmus“, „všefudský záujem“. Zároveň vzrástol vplyv buržoáznej vedy na historiografiu, ba aj vplyv protikomunistickej literatúry, z arzenálu ktorej sa nekriticky preberali fakty, závery, koncepcie a terminológia. Rozchod s marxisticko-leninskou metodológiou a zrieknutie sa princípu straníckosti sa výrazne prejavili v organizačnej a obsahovej deštrukcii historickej vedy.

Veľký význam pre prekonanie pravícovo revizionistických a pravícovo oportunistických deformácií v našej historiografii malo Poučenie z krízové-